

ILIA MIHÁLY

EGY ZÖLDFÜLŰ KOLOZSVÁRT – 1959-BEN

Kántor Lajos barátomnak – köszönettel

■ A zöldfülű én vagyok. 1959-ben, két évvel az egyetemi végzésem után a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a magyar irodalmi tanszék tanársegéde voltam, és egykori tanárommal, Péter Lászlóval a Juhász Gyula kritikai kiadásán munkálkodtunk. A Magyar Tudományos Akadémia pályázatot hirdetett romániai tanulmányútra, megpályáztam, mert volt a Juhász-kutatásnak néhány fehér foltja, hiányzó hírlapok, elveszett művek (Juhász két drámái műve: *Arany János Szigeten, Egy óra sarc*), reménykedtem, hogy a költő máramarosszigeti és nagyváradai tanárkodásának némelyik dokumentuma a levéltárakban megtalálható lesz. Naiv elképzelés volt, a romániai kutatás – amint kiderült – nem volt olyan könnyű, az engedélyt a román belügytől kellett megszerezni, de ennek birtokában a levéltárak vezetőinek jóindulatára volt bízva, hogy mit adnak elő és mit nem. Máramarosszigeten és Nagyváradon nem is jártam sikerrel, mellé még az a szerencsétlenség is ért, hogy az én engedélyemet ráírták K.A. papírjára, aki Adyt kutatott, Juhász Gyula neve nem szerepelt sehol. 1959. május elején Bukarestbe érkeztem, kísérem Abafáy Gusztáv lett, ekkor 58 éves volt, jóval idősebb nálam, nagy csevegő, teli régi, erdélyi irodalmi és mindenféle más élményekkel, mindenkit ismert, a régieket éppúgy, mint a kortársait, remek irodalmi pletykákat tudott, állítólag Doftanát is megjárta, ahol Gheorghiu-Dej magyar tolmácsa volt. Bukarestet kitűnően ismerte, sokat tanultam tőle erről a városról, de mivel nem szeretett járkálni, sétálni, Bukarest fölfedezése rám maradt, amit én két hét alatt szorgosan gyakoroltam is. Ezt máskor meg kell írnom, mert ekkor történt, igaz, Abafáy Gusztáv kíséretében egyszer megláttam Tudor Arghezit, A.G. hívta föl rá a figyelmemet. Pia-cokra és vásárokra jártam, és persze az

Akadémiai Könyvtárba, ahol a régi erdélyi sajtónak nagyon gazdag gyűjteménye volt és talán van is.

Bukarestből repülön Marosvásárhelyre, onnét Kolozsvárra, onnét meg néhány napra Máramarosszigetre mentem. Vásárhelyt Molter Károly mutatta meg nekem, nagy ajándék volt, Máramarosszigeten magam bóklásztam, s mivel a levéltárban nem jártam sikerrel, kerestem azt a zsinagógát, amelyről Juhász Gyula 1918-ban megrázóan szép vallomást tett. De mindent külön kell megírni, most a kolozsvári út a főadat. Repülön utaztam Abafáyval Kolozsvárra, és az úton találkoztam Benkő Samuval, persze csak gyors ismeretség volt, föltűnt neki a tájékozatlanul tébláboló ifjú, és megszólított. Kolozsvárt ő volt az első, akivel hosszabban beszélgettem egy étteremben, volt téma, még az egyetem összevonásának története, a magyarországi irodalmi és nem irodalmi ügyek. Nem gondoltam akkor, hogy ez a roppant bölcsen beszélő, nagyon karakteres fejű ember olyan nagy hatással lesz az én erdélyi (kolozsvári) érdeklődésemre később, hogy könyveinek eszméltető tudását milyen szorgosan fogom majd a hallgatóimnak továbbítani. És az is eszembe jut utóbb, hogy 12 évvel később egy pesti könyvtárvető hivatalnokkal azon vitatkoztam, hogy miért nem veszik át B.S. *Sorsformáló értelem* c. könyvét magyarországi terjesztésre, vehemenciám mögött ennek az első találkozásnak az élménye munkált.

Kolozsvárt az egyetemi könyvtár lett a fő bázis, naponta bejártam, és a régi erdélyi magyar folyóiratokat böngésztem, kikerestem Reményik Sándor Juhászról szóló nekrológját 1922-ből, mert ekkor az a hír terjedt el, hogy Juhász Gyula meghalt. Itt került kezembe a *Gyilkos* c. folyóirat is (egy vaskos kötetbe kötve minden száma). Itt hallottam egyetemi híreket, ugyanis a könyvtári kísérem Engel Károly

lett. Vele az utcán találkoztunk, Abafáy Gusztáv rábízott. Engel is nagyon jó barátom lett, segítőkészsége legendás volt, filológiai tudása pedig régi és új dolgokban kimeríthetetlen. Önzetlen ember volt, egy beszélgetés vele disszertációk sorát inspirálta. Mint jól tájékozott embertől Engeltől hallottam, hogy Dávid Gyula és Varró János egyetemi oktatók börtönben vannak. Nem ismertem ezeket a neveket, és a börtön okát sem tudtam, Engel egy utcai sétán mondta el a történetet, azt, amit ötvenhat kolozsvári visszhangjáról és a retorziókról akkor tudott. Később megismerkedtem Dávid Gyulával és Varróval. Dávid Gyula nagyon jó barátom lett, de az első találkozásunk ez a szomorú hír volt. A könyvtárban egyetemi emberek kutattak, olvastak, Engel néha odaintett a fejével, és egy-egy nevet mondott. Egyszer azt mondta: ott ül Szendrei Júlia. Azt hittem, tréfál, de kiderült, hogy az ekkor már a Babeş-Bolyai magyar tanszékének irodalomtörténésze az, akit így hívtak.

Egy könyvtári időzés után Engellel baktattunk valahová, amikor is egy magas, idősebb úrnak köszönt Károly barátom nagy tisztelettel, és bemutatott ennek a valakinek. Kelemen Lajos levéltáros, történész volt az illető. Bármennyire is tájékozatlan voltam, azért ezt a nevet tudtam, ismertem, mert a régimagyaros egyetemi kollégámtól, barátomtól, Keserű Bálinttól gyakorta hallottam emlegetni Kelemen Lajos nevét. (Csak jóval később tudtam meg, hogy Kelemen Lajosnak milyen szerepe volt Móricz Erdély-trilógiájának keletkezésében, Láng Gusztáv barátom írásából tudtam meg később azt is, hogy Bethlen Gábor Kelemen deákjának nem képzelt alakja Kelemen Lajos volt a regényben.) Nagy meglepetés ért ezen a találkozáson, tulajdonképpen a leginspirálóbb erdélyi alapélményemet éltem át: Kelemen Lajos ugyanis azt ajánlotta: sétáljunk egy kicsit a városban, és menjünk el a Házsongárdi temetőbe is.

Egy ismeretlen, kezdő szegedi tanársegédnek Kelemen Lajos a legnagyobb ajándékot ajánlotta föl, tudom, hogy nincs olyan útikönyv, városleírás vagy idegenforgalmi kalauz, amely ezzel a lehetőséggel vetekedhetne. Utcákról, házakról, benne lakó régierekről szólt a kalauzoló úgy, hogy teljesen eltűnt számomra a jelen, és fejedelmekkel, tudósokkal, régi kolozsvári jelesekkel sétálgattunk. Sétánk közönsége megszapordott, ugyanis vala-

melyik kolozsvári teológia hallgatói közül 8-10 fiatal társult hozzánk, a temető kapujáig kísérték bennünket, és hallgatták a szót a kalauzunktól. A temetőben nem jutottunk messzire, besötétedett. Engel fölajánlotta Kelemen Lajosnak, hogy hazakíséri, mentem velük. Már a városi séta alatt elvettem Kelemen Lajostól egy vázszonzatyrot, hogy ne ő cipelje, lóhús volt benne, amit a macskáinak vett. Később meggyőződtem róla, hogy ezek számosan voltak. Érdekes, hogy amikor találkoztunk, és megtudta, hogy Szegedről érkeztem, azt kérdezte tőlem, hogy sütik-e még a halat a szegedi híd lábánál. Nem sütötték már akkor, de úgy látszik, hogy ez szegedi élménye volt, de nem csak neki, hanem Nagy Imre festőművésznek is. Amikor Zsögödön nála jártam Kányádi Sándorral és Farkas Árpáddal, ő is ezt kérdezte, de volt egy harmadik is, aki a híd alatti halsütésről érdeklődött: az idősebb Kós Károly. Kelemen Lajos a Mócok útján lakott, de nem búcsúztunk el a kapuban, bevezetett az egyik lakásba, ahol meglepetésemre Jancsó Elemérék laktak, és átadott bennünket a professzornak, ő pedig elvonult a lóhússal a macskáihoz.

Jancsó Elemért ekkor ismertem meg személyesen, persze nevét ismertem már hallgató koromban, írásait olvastam, forgattam az Erdélyi Ritkaságok köteteit, Baróti Dezső professzorunk kiadta kötelező olvasmányának *Az Erdélyi Magyar Nyelvűvelő Társaság* iratait. Jancsó Elemérnél még Engelnek is hallgatnia kellett, ugyanis a házigazda nagy csevegő volt és nagy könyvgyűjtő. Ha fölbukkant egy név, a polcra lekerült a kötet – persze dedikálva. Ha jól emlékszem, akkor mondta el J.E., hogy párizsi egyetemista korában a Szajna-parti régi könyveseknél rálelt olyan Ady-kötetekre, amelyeket a költő Lédának dedikált, de nem volt pénze, hogy megvegye. A másik történet, amit ezen az estén J.E. elmondott, az Szabó Dezsővel kapcsolatos. Szabó Dezső többször is közhírré tette, hogy ő szegény, a kiadók rajta híznak, kéri, hogy tisztelői támogassák. Egy ilyen önreklám alkalmával Jancsó Elemér eladta arany zsebóráját, mert Sz.D. sanyarúságában el akart menni Bukarestbe kocsmárosnak – s az óra árát elküldte Szabó Dezsőnek. Csak később tudta meg Jancsó, hogy a szegény szerző valahol Olaszországban nyaral. De Jancsó nem bosszankodott, erős dohányzás közben egy kicsit gonoszul nevetett a

történeten. Jancsó Elemérnél későbbi útjaimon többször megfordultam, az a hír járta, hogy szárazon, unalmasan ad elő az egyetemen. Nem tudom, nem hallgattam. Otthonában, könyvei között szellemes csevegő volt, olyannyira, hogy a vendég nem jutott szóhoz. Ennek én nagyon örültem, mert olyan időről szólt J.E., amit csak könyvekből ismertem. Az Jancsónál töltött első estnek számomra volt egy meglepő, sőt megrázó élménye: megjelent a lakásban Jancsó Béla, akinek bemutatnak, és mondtam neki, hogy Szegedről jöttem. Jancsó Béla nagyon szomorú arccal nyugtázta ezt, és bement egy másik szobába, azután nem találkoztam vele. És itt van ennek az emlékezés címének az igazi értelme: zöldfülű! Sem akkor, sem az 1959-es kolozsvári időzésem alatt nem tettem kísérletet arra, hogy Jancsó Bélával a szegedi egyetemista idejéről, barátairól beszélgessek. Pedig tudtam, hogy kicsoda. Baróti Dezső nekem egyetemi oktatóm volt, mint a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának alapító tagja jó kapcsolatokat ápolt az Erdélyi Fialatokkal, Buday Györgyön keresztül Jancsó Bélával is, nekem sokszor beszélt erről az időről.

Valahogy nem éreztem meg a találkozás véletlenjében a lehetőséget, nem tudtam még, hogy Jancsó Béla Szegeden is, Kolozsvárt is annak a nagy szellemi fölbuzdulásnak volt az organizátora, amelyik a magyarság európai útját és földadatát kereste, és a megmaradásának lehetőségeit próbálgatta. Csapody Miklós, Cseke Péter kutatásait csak jóval később ismerhettem meg, és írom itt, hogy mindezeket pirulva olvasom, hiszen ott voltam egy pillanatban a forrásnál, de elfelejtettem méríteni belőle.

Abafáy Gusztáv javaslata volt, hogy keressük föl Balogh Edgárt a kolozsvári időzésem alatt. Utóbb kiderült, hogy A.G. akart vele beszélgetni valami régi, közös élményükről, amit én végighallgattam, de eközben Balogh Edgár azt ajánlotta nekem, hogy mi ketten sétálgassunk az utcán, és úgy beszéljessünk.

Ennek a sétálgatásnak az értelmét csak később értettem meg. Már Marosvásárhelyen is Kocziány László, amikor a Teleki Tékában fölkerestem, azt javasolta, hogy menjünk ki, és sétáljunk egyet. Balogh Edgár szisztematikus beszélgető volt, alapkérdéseket tett föl, ezek részben rám vonatkoztak, részben a kortársakra,

majd rátértek ideológiai, történeti ügyekre, a válaszokat nem mindig hallgatta végig. Az egyik ilyen jellemző kérdése volt: tudsz-e németül?

A válasz előtt már indokolta is: németül tudni kell, mert a mi kelet-európai ügyeinknek ezen a nyelven van a legjobb szakirodalma. Edgárról is ezt-azt tudtam már a vele való találkozásunk előtt, olvastam a csehszlovákiai sarlós működéséről, sőt még azt is tudtam, hogy 1928. május 20-án a Kerepesi temetőben Ady kopjafájánál rendezett ifjúsági megemlékezésnek ő volt az egyik szervezője, ugyanitt Juhász Gyula mondta az emlékező beszédet. Meg is kérdeztem ekkor Edgártól: emlékszik Juhász Gyulára? Azt mondta, Juhász úgy beszélt Ady sírjánál, mint egy pap.

Sétánk közben Edgár valakit üdvözölt románul, az a valaki magyarul válaszolt neki, és amikor elértük egymást, Edgár bemutatott – emlékem szerint egy kissé korpulens úrnak, akit Constantin Daicoviciumnak hívtak, történész, kolozsvári egyetemi tanár. A két barát mindjárt kávéházi beszélgetést javasolt, én ugyan el akartam válni Edgártól, de ő csak lelkelt, hogy menjek velük. Mentem, a beszéd teljesen rajtam kívül folyt, én csak erősen hallgattam. Majdnem teljesen ismeretlen tájékon barangoltak, nevek, könyvek, történetek jöttek elő, egymás szavába vágtak, végül valami meglepő dolog történt: Daicovicium azt mondta: a kisebbség hallgasson, ha a többség beszél. Láttam, éreztem, hogy ez tréfásan hangzott el, de arra gondoltam később, kolozsvári időzésem alatt többször is, hogy a megjegyzés mélyén valami más is van, mint tréfa. Balogh Edgárral máskor is, többször is találkoztam Kolozsvárt, meglátogatott Szegeden is. Szorgosan leveleztünk és próbáltuk megváltani a világot (pedig hát a világ nem akarja, hogy megváltsák, de nem is érdemli meg). Szerzője lett a *Tiszatáj*nak is, amikor ott vitézkedtem, és az ő egyik írása lett az a banánhéj, amelyen elcúsztam. Amikor az elmúlt esztendőben Kolozsvárt sétálgattam két kedves volt tanítványommal, Bányai Évával és Csapody Miklóssal, elhaladtunk Daicovicium szobra előtt, és tréfásan azt mondtam, hogy ebben a pillanatban nincs itt senki, aki személyesen találkozott volna e szobor élő alakjával, csak én.

A *Tiszatáj* és az egyetem volt az a két terep, ahol az én kolozsvári első

utam kamatozódott. Szerkesztőként nagyon sok szerzőt kaptam ebből a városból, egyetemi oktatóként pedig szakmai kapcsolatokat sikerült kialakítani a Babeş-Bolyai Egyetem magyar irodalmi és nyelvészeti tanszékének oktatóival. Itt mindkét esetben nagyon gazdag a névsor, Szilágyi Domokostól Egyed Emeséig tart. Vannak évekre, évtizedek, de félévszázadra nyúló barátságok, kapcsolatok, le-

vezések. A névsor hosszú és minden név mögött történet van, barátság van, amellyel én gazdagodtam és talán az egykori *Tiszatáj* olvasói is és egyetemi hallgatóim is, akik széjjelszóródtak Magyarországon és a nagyvilágban, és hiszem, hogy továbbvittek valamit abból a szellemiségből, amelyet az én kolozsvári élményeim alakítottak ki bennem. Megírom mindezt, ha élek.

